

Vesna Zečević

ZLATARSKI GOVOR U TIPOLOŠKOJ KLASIFIKACIJI KAJKAVSKIH GOVORA BEDNJANSKOZAGORSKOGA DIJALEKTA

U radu se daje tipološka klasifikacija govora bednjanskozagorskoga dijalekta prema jednom elementu fonološke strukture – raspodjeli vokala te se pokazuje mjesto zlatarskoga govora u toj podjeli.

Govori i dijalekti svakoga jezika mogu se klasificirati po nekoliko kriterija.¹ U dosadašnjim klasifikacijama kajkavskih govora primjenjivali su se genetski, strukturni i genetsko-strukturni kriteriji. Ti su kriteriji povezivali u dijalekte one kajkavske mjesne govore koji su imali iste razvojne i strukturne izoglose.

Poznato je da zlatarski govor pripada istom dijalekatskom tipu kao i npr. govor Sėsveta, Stubice, Začretja, Ivanca sve do Varaždina. To je bednjanskozagorski dijalekt², odnosno zagorsko-međimurski³ s glavnim karakteristikama: s posebnom vrijednošću za kontinuantne starohrvatskih fonema /o̩ ɫ/, što se može predočiti formulom: $\varphi = \text{ɫ} = x \neq u$, s kontinuantama /č/ i /j/ za starohrvatske foneme /t'/ i /d'/ te s nepromijenjenim mjestom $\hat{}$ i $\tilde{}$ naglaska.

S obzirom samo na akcenatski tip koji se ostvaruje u zlatarskom govoru, taj govor pripada starijoj kajkavskoj grupi govora (konzervativnoj), a unutar nje onim govorima koji nemaju oksitonezu. U poznatoj klasifikaciji S. Ivšića, koji je kajkavske govore razvrstao prema akcentuaciji⁴, zlatarski govor pripada akcen-

¹ U svojoj knjizi KAJ – jučer i danas. *Ogledi o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini (s kartom narječja i bibliografijom)*, Čakovec 1990, str. 27, M. Lončarić navodi sedam postupaka za raščlambu dijalekatske različitosti.

² Dioba kajkavskih govora kao u M. Lončarić, o.c., *Karta kajkavskog narječja*.

³ Usp. D. Brozović, P. Ivić, *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Izvadak iz II. izdanja Enciklopedije Jugoslavije, Zagreb 1988, str. 92.

⁴ Usp. S. Ivšić, *Jezik Hrvata kajkavaca*, Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 48/1934-35.

atskom tipu I₅, koji se ilustrira primjerima: *žèna, letí, sùša*. Tako se još govori npr. u Stubici, Novom Marofu, Varaždinu i Ludbregu.

Pripadnost je zlatarskoga govora bednjanskozagorskom dijalektu određena navedenim genetsko-strukturnim osobinama, dok je njegova pripadnost grupi kajkavskih govora sa starijom akcentuacijom određena prema razvojno starijim karakteristikama akcenatske strukture. Njegovo pak svrstavanje u jedan tip (tip I₅) unutar te starije kajkavske grupe provedeno je na osnovi jednoga elementa te strukture — nepostojanja oksitoneze (kratkoga naglasaka u otvorenoj ultimi): *ženã* → *žèna* i primjer je kako se unutar jedne, u ovom slučaju starije kajkavske grupe, može razlikovati više podtipova govora. Među njima zlatarski govor ima navedeni tip I₅ prema modifikacijama akcenatske strukture s obzirom na neke elemente te strukture.

Unutar fonološke razine jedna je od njenih konstitutivnih osobina i raspodjela vokala u riječima. Među govorima kajkavskoga narječja ima govora koje karakteriziraju tzv. polazne fonološke strukture, a to su one strukture koje se u suvremenim kajkavskim govorima podudaraju s etimološki nepromijenjenim izrazima leksema u odnosu na starohrvatski jezik. Drugim riječima, te su strukture zajednički ishodišni oblik prema kojem razlike u mjesnim govorima i dijalektima izlaze i iz različitih distribucijskih ograničenja, odnosno iz različitih pravila o raspodjeli vokala u riječima. Polazne su strukture npr. *lèto, mèso, sèlo*, a promijenjene, drukčije u zlatarskom su govoru *lète, mèse, sèle* uz *kòkuš, lõkut, òtuk*⁵ prema *kokoš, lokot, otok* u polaznim strukturama.

Pravila su o raspodjeli vokala jedan od elemenata fonološke strukture na osnovi kojega se kajkavski govori povezuju međusobno po tipološkoj sličnosti u organizaciji te strukture, i to ne samo unutar istih dijalekata nego se povezuju i govori različitih dijalekata. Osnovna im je karakteristika istost pravila o raspodjeli vokala u riječima.

Bednjanskozagorski dijalekt, dijalekt kojemu pripada i zlatarski govor, promatra se kao jedan dijalekatski tip u općoj klasifikaciji kajkavskih govora prema genetsko-strukturnom kriteriju (vokalskom razvoju i akcentuaciji). Kajkavsko narječje ima 14 dijalekata ili dijalekatskih tipova⁶ te dosada utvrđenih 15 podtipova⁷. Razlikovanje tih podtipova ima tipološki karakter: svaki podtip ima drukčiju raspodjelu nekih vokala, koji se u određenim položajima zamjenjuju drugim vokalima. Od dosada utvrđenih 15 podtipova bednjanskozagorski dijalekatski tip ima sedam podtipova prema sedam različitih pravila o raspodjeli vo-

⁵ Građa za zlatarski govor, koji obuhvaća naselja Belec, Brestovec, Grančari, Lipovec, Lovrečan i Zlatarski Martinec, prema K. Sviben, *Govor zlatarskog kraja*, Kaj 9/1969; *ibid.*, *Prilozi proučavanju zlatarskoga govora*, Kajkavski zbornik, Zlatar 1974.

⁶ Usp. M. Lončarić, o.c., Karta kajkavskog narječja.

⁷ Usp. V. Zečević, *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*, Zagreb 1993, tablica 10, str. 124.

kala, koja se ostvaruju u njegovim govorima. U tim se podtipovima ne nalaze samo govori benjanskozagorskoga dijalekta, iako je većina takvih, nego i govori drugih kajkavskih dijalekata s istim distribucijskim pravilima. Ta pravila, ograničavajući pojavu određenih vokala u određenim položajima u riječi, smanjuju broj vokala u određenim položajima⁸. U kajkavskim govorima distribucijsko ograničenje imaju vokali o-tipa: 1. kontinuantna etimološkoga vokala /o/, 2. kontinuantna starohrvatskih fonema /o/ i /ɔ/, 3. sekundarni fonem /o/ od primarnog fonema /a/ (kontinuantna etimološkoga /a/). Od vokala e-tipa distribucijsko ograničenje ima kontinuantna starohrvatskih fonema jata i šva.

Podtipovi govorâ bednjanskozagorskoga dijalekta su sljedeći⁹:

1. podtip – govori s jednim ograničenjem, i to djelomičnim, ovisno o suglasniku ispred vokala o-tipa, kontinuantna etimološkoga /o/,¹⁰ na nenaglašenom kraju riječi: ako su to gravisni suglasnici /p b m k g h f v/, navedeni se vokal može ostvariti, dok je iza svih ostalih suglasnika umjesto njega vokal e-tipa koji je uvijek jednak kontinuantni starohrvatskih vokala jata i šva¹¹, npr. *măĕĕ* (umjesto *măĕlo*) ali *těško*¹². U tom su podtipu: govor Gajišća kraj Sesveta (bednjanskozagorski dijalekt), koji se po toj osobini fonološke strukture povezuje s govorom Vrbovca (glogovničkobilogorski dijalekt), npr. *măĕĕ, sĭtĕ* (umjesto *măĕlo, sĭto*) ali *gĭĭboko*¹³, i s govorom Črečana, Hrastja, Pretoka, Šalovca, Šulinca i Sv. Ivana Zeline¹⁴, koji pripada gornjolonjskom dijalektu, npr. *mĕštĕ, pŏmăĕĕ* (umjesto *mĕštŏ, pŏmăĕĕlo*) ali *lăfko, slăbo* (Črečan);

⁸ Inventar vokala s njihovim smanjenim brojem vokalski je podsustav u odnosu na vokalski sustav u položajima s maksimalnim brojem vokala. Koji su položaji u kojima mogu biti vokalski podsustavi u kajkavskim govorima v. u Zečević, V., *ibid.*, str. 25, t. 0.5.7.3. Ti su položaji određeni prema kriteriju sudbine svakog navedenog položaja. Tako se npr. može činiti da je u zlatarskom govoru samo jedan položaj u kojem se ne može ostvariti vokal /o/, a to je nenaglašeni slog. Međutim, razlikuju se četiri položaja (v. dalje u tekstu 4. podtip), jer u kajkavskim govorima svaki od tih položaja može imati drukčiju sudbinu i jer se sa svakim položajem u kojem se ne može ostvariti vokal /o/ smanjuje čestota vokala /o/ u govoru.

⁹ Podtipovi govorâ slijede u redosljedu prema čestoti vokala s distribucijskim ograničenjem, i to počevši od govora s njihovom većom čestotom.

¹⁰ Kontinuantna etimološkoga vokala /o/, kao i starohrvatskih fonema /o/ i /ɔ/, može biti u kajkavskim govorima /o/ i /o/ (uz /u/ < /o/ i /ɔ/). Da bi se pojednostavnilo njihovo stalno navođenje, upotrijebljena je formulacija #vokal o-tipa#.

¹¹ Ta kontinuantna u kajkavskim govorima može biti /e/ i /e/. Veća je čestota vokala /e/.

¹² Usp. S. Ivšić, *Jezič Hrvata kajkavaca*, Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 48/1934-35, str. 86 (Gajišće kraj Sesveta). V. kartu.

¹³ *Ibid.*, str. 88 (Vrbovec).

¹⁴ Usp. I. Kalinski, *Fonološki opis govora Črečana*, Zagreb 1979 (magistarski rad, u rukopisu); P. Ivšić, *Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima*, Zbornik za filologiju i lingvistiku 11/1968, str. 65; I. Kalinski, A. Šojat, *Zelinski tip govora*, Rasprave Zavoda za jezik 2/1973.

2. podtip – govori s jednim potpunim ograničenjem (nema ovisnosti o fonemskom kontekstu) za vokal o-tipa koji je kontinuant etimološkoga vokala /o/, na kratkom kraju riječi, i s vokalaom /e/ umjesto njega. U tom je podtipu govor Krapine, Začretja, Biškopca, Dugog Sela, Lupoglava (bednjanskozagorski dijalekt)¹⁵, npr. *đke, pīsmĕ* (umjesto *đko, pīsmō*) (Začretje), koji se po toj osobini povezuje s govorom na području istočnoga i jugoistočnoga dijela turopoljskoga dijalekta, kao što je govor u Bapču, Lazini, Leknenu, Novakima, Poljani Čičkoj, Sasima, Selnici, Trnju te u Trebarjevu¹⁶, npr. *dōbrę, sĕlę* (Novaki), *jđkę, vūvę* (Trebarjevo) (umjesto *dōbro, sĕlo; jđko, vūvo*), i s govorom u Gornjem Vrapču i Šestinama, koji pripada samoborskomedvedničkom dijalektu¹⁷, npr. *īīstę, kolĕņę* (Gornje Vrapče), *bĕdrę, ūvę* (Šestine) (umjesto *īīsto, kolĕno; bĕdro, ūvo*);

3. podtip – govori s tri potpuna ograničenja, i to s dva ograničenja za vokal o-tipa koji je kontinuant starohrvatskih fonema /o/ i /ŏ/, kada je umjesto njega u zanaglasnom slogu i na kratkom nenaglašenom kraju riječi vokal /u/, i s jednim ograničenjem za vokal o-tipa koji je kontinuant etimološkoga /o/, kada je umjesto njega na kratkom kraju riječi vokal /e/, npr. *jābuka, pāvuk; glāvu, vōdu* – A sg. (umjesto *jāboka, pāvok; glāvo, vōdo*); *cedīle, mĕše, vīnĕ* (umjesto *cedīlo, mĕšo, vīnō*)¹⁸. Tom podtipu pripada govor Gregurovca Veterničkog (bednjanskozagorski dijalekt);

4. podtip – govori s četiri potpuna ograničenja za vokal o-tipa koji je kontinuant etimološkoga /o/, i to na nenaglašenom kraju riječi, gdje je umjesto njega vokal /e/, te u ostalim nenaglašenim slogovima (na nenaglašenom početku riječi, u prednaglasnom i zanaglasnom slogu), gdje je umjesto njega vokal /u/. To je podtip kojem pripada upravo **zlatarski govor** s primjerima kao *sĕlę, tīelę; kriĕpust, kulīencę, puljudīelęc, bugīĕiki; kōkuš, ōtuk, lōkut* (umjesto *sĕlo, tīelo; kriĕpost, kolīencę, poljodīelęc, bogīĕiki; kōkoš, ōtok, lōkot*) ili npr. *ud brāta, pu hīži* (umjesto *od brāta, po hīži*) ali *ōd nas, pō męņę*.¹⁹ Sa zlatarskim se govorom po toj osobini fonološkoga sustava povezuje govor Cerja kraj Sesveta (također bednjansko-

¹⁵ Usp. A. Šojat, *Krapina*, Upitnik za hrvatskosrpski dijalektološki atlas; D. Brozović, J. Lisac, *Začretje*, Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom, Sarajevo 1981; A. Šojat, *Začretje*, Upitnik za hrvatskosrpski dijalektološki atlas; *ibid.*, *Biškupec*, Upitnik za hrvatskosrpski dijalektološki atlas; *ibid.*, *Dugo Selo*, Upitnik za hrvatskosrpski dijalektološki atlas; S. Ivšić, o.c., str. 87 (Lupoglav).

¹⁶ Usp. A. Šojat, *Turopoljski govori*, Hrvatski dijalektološki zbornik 6/1982; *ibid.*, *Trebarjevo*, Upitnik za hrvatskosrpski dijalektološki atlas.

¹⁷ Usp. A. Šojat, *Vrapče*, Upitnik za hrvatskosrpski dijalektološki atlas; *ibid.*, *Šestine*, Upitnik za hrvatskosrpski dijalektološki atlas.

¹⁸ Usp. A. Jembrih, M. Lončarić, *Govor Gregurovca Veterničkog*, Rasprave Zavoda za jezik 8-9/1982-83.

¹⁹ V. bilj. 5.

zagorski dijalekt), npr. *gutòve, òtruf, upćināri; jòke* (umjesto *gotòvo, òtrof, općināri; jòko*)²⁰;

5. podtip — govori sa šest potpunih ograničenja, i to s jednim ograničenjem za vokal o-tipa, kontinuantu etimološkoga /o/, na nenaglašenom kraju riječi, s dva ograničenja za vokal e-tipa, koji je kontinuanta starohrvatskih fonema jata i šva, i to u zanaglasnom slogu i na nenaglašenom kraju riječi, te s tri ograničenja za vokal o-tipa kontinuantu starohrvatskih fonema /o/ i /l/ u prednaglasnom i zanaglasnom slogu te na nenaglašenom kraju riječi. Umjesto oba vokala o-tipa vokal je /u/, a umjesto vokala e-tipa vokal /i/, npr. *žućājik, gòlup, grědu* — A sg.; *vūhu* (umjesto *žoćājek, gòlop, grědo; vūho*) te *děnis, òrih, dòli* (umjesto *děneš, òreš, dòle*)²¹. Tom podtipu pripada govor Tuhovca (bednjanskozagorski dijalekt);

6. podtip — govori sa sedam potpunih ograničenja, i to s tri ograničenja za vokal e-tipa, kontinuantu starohrvatskih vokala jata i šva, umjesto kojega je u prednaglasnom i zanaglasnom slogu te na nenaglašenom kraju riječi vokal /i/, i s četiri ograničenja za vokal o-tipa kontinuantu etimološkoga /o/, umjesto kojega je u svim nenaglašenim slogovima (na nenaglašenom početku riječi, prednaglasnom i zanaglasnom slogu te na kraju riječi) vokal /u/, npr. *òuzdi, sòusit, viněc* (umjesto *òuzde, sòušet, veněc*) te *městu, puštuvāti, uvàkuf* (umjesto *město, poštovāti, ovàkof*)²². Tom podtipu pripada govor u Nedeljancu i Vidovcu (bednjanskozagorski dijalekt), iz kojega su i navedeni primjeri;

7. podtip — bednjanski govor (bednjanskozagorski dijalekt) s ograničenjem za vokal o-tipa, koji je sekundarni vokal od primarnog vokala /a/, i umjesto kojega je ispred suglasnika /m n ñ/ vokal /u/, npr. *rùma, slūno, pīsunja* (umjesto *ràmę, slāna, pīsanję*)²³.

Izložena podjela bednjanskozagorskoga dijalekta na podtipove s različitim modifikacijama u fonološkoj strukturi njegovih govora pokazuje njihovo tipološko razlikovanje i povezivanje s govorima drugih dijalekata po jednom strukturnom elementu- raspodjeli vokala, pa onda i mjesto i karakteristike zlatarskoga govora u toj podjeli.²⁴ Vokalska distribucija koja u osnovi ima neutralizaciju fonoloških opreka u određenim položajima u riječi, pa onda i neutralizaciju odgovarajućih vokalskih fonema, važan je tipološki čimbenik jer znatno utječe na opću fizionomiju mjesnoga govora. U tom smislu i zlatarski govor ima speci-

²⁰ Usp. A. Šojat, *O govoru Cerja kraj Sesveta*, Rasprave Zavoda za jezik 2/1973.

²¹ Usp. Z. Junković, *Tuhovec*, Uпитnik za hrvatskosrpski dijalektološki atlas.

²² Usp. P. Ivić, *Izuještaj o ispitivanju govora u severnoj i zapadnoj Hrvatskoj*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu 6/1961.

²³ Usp. J. Jedvaj, *Bednjanski govor*, Hrvatski dijalektološki zbornik 1/1956.

²⁴ Podjela kajkavskoga narječja na 15 tipološki različitih podtipova, od kojih se sedam nalazi na području bednjanskozagorskoga dijalekta, izrađena je na dosada prikupljenim dijalekatskim podacima i zato se ne može smatrati konačnom.

fičnu fizionomiju u odnosu na druge govore kajkavskoga narječja s tipičnom za njega modifikacijom fonološke strukture koju čini nemogućnost pojave vokala /o/, kontinuant etimološkoga /o/, u svim nenaglašenim slogovima i njegovu zamjena vokalima /e/ i /u/.

Summary

THE ZLATAR SPEECH IN TYPOLOGICAL CLASSIFICATION OF KAJKAVIAN BEDNJA DIALECT

According to genetic and structural criteria (vowel development and accentuation) Bednja dialect is one of the 14 kajkavian dialects. It has seven subtypes which show different distribution of some vowels, i.e. the continuant of jat and šva, the continuant of etymological phoneme /o/ and the continuant of the Old Croatian phonemes /o/ and /y/. In this typological differentiation of Bednja dialect it is shown that it is typologically connected with some speeches of other kajkavian dialects which have the same distributional restrictions for these vowels. The speech of Zlatar belongs to the 4th subtype (7 subtypes exist) which is characterized by four restrictions for the continuant of the etymological /o/ in the unstressed word ending where it is replaced by the vowel /e/ as well as in other unstressed syllables (unstressed word beginnings, pretonal and posttonal syllables) where it is replaced by the vowel /u/.

Key words: kajkavian speeches and dialects, typological classification, vowel distribution, neutralization

Ključne riječi: kajkavski govori i dijalekti, tipološka klasifikacija, raspodjela vokala, neutralizacija